28. Okt. 1946
Bibliotecara Universității Iași
acc 5108

ORIENTARI IN FILOZOFIE

INTRODUCERE IN LOGICA

DE

GR. TABACARU

BACĂU
TIPOGRAFIA ȘCOALELOR MILITARE DE ADMINISTRAȚIE
1926

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Orientări în filozofie

I. - Insemnări. II. - Obiect şi metod. III. - Impărţirea filozofiei. Discipline filozofice.

I. - Insemnări.

Ştiinţă înseamnă o descriere clară şi determinată a unui anumit obiect de cunoştinţe. Fără obiect nu poate să fie valabilă o ştiinţă.

Orice ştiinţă are probleme de soluţionat. Mijlocul de soluţionarea problemelor constitue *metodul.* Problemele filozofice au un metod anumit de rezolvare.

Din obiectul şi metodul filozofic se poate deduce împărţirei filozofiei.

II. - Obiect şi metod.

1. Teogonie. Cosmogonie. Teologie şi filozofie. Filozofia ca ştiinţă a absolutului.

După etimologia cuvântului, filozofie înseamnă efortul pentru îmbogăţirea sufletului cu cunoştinţe noui. In acest înţeles găsim întrebuinţat cuvântul filozofie în Herodot. *„Am auzit, zise Cresus lui Solon, că ai străbătut multe ţări în* filozof, *pentru a le cunoaşte". Totaşa Tukidide, când zice: „iubim frumosul cu măsură, filozofăm însă fără încetare". Filozofie înseamnă aici iubirea de adevăr sub toate formele, — atât arta de a exprimă şi de a gândi cât şi acţiunile mai deosebite ale omului.*

Astfel filozofia cuprindeà la greci tot ceeace numim astăzi știință, — adică și explicarea lucrurilor, și înțelepciune, prin înțelepciune înțelegându-se practica virtuții și a prudenții în viață. Cea dintâiu explicație a istoriei lumei a fost cea a mișcării zeilor, compusă de poeți. Ea se mai numește teogonie *și este cel dintâiu semn de speculație filozofică. Mai târziu omul cugetător a început să se întrebe: cine a format universul, cum a apărut omul pe pământ. O nouă explicație și-a făcut loc asupra lumii externe, —* cosmogonia, *care a îmbrățișat toate domeniile de cunoaștere omenească. Originea lucrurilor se explică prin elemente, atomi sau numere.* Socrates *(470-399) a dat filozofiei o nouă direcțiune. El a trecut dela studiul naturii (cosmogonie) la studiul omului, prin metoadul cunoașterii de sine. Astfel Socrates susținea că știința, — adevărul, nu este în afară de noi ci este în noi sau îl găsim în procedeele logice, care ne ajută să-l descoperim. Cu* Platon *(427-347) noțiunea filozofiei se prezintă ca o determinare obiectivă: filozofie înseamnă câștigarea științii. Ea nu are ca obiect lucrurile sensibile, care sunt într'o stare perpetuă de fluctuare nici opinia, care nimerește adevărul prin hasard; filozofia are ca obiect ființa adevărată și absolută a ideilor neschimbătoare, totdeauna identice și asemănătoare.* Aristotel *(384-322) consideră ca filozofie primă: metafizica și teoria cunoașterii, — cauzele și principiile lucrurilor.*

Cum însă prin filozofie s'a înțeles o știință generală, în domeniul ei au intrat speculațiile matematice, fizice și teologice, spre deosebire de alte două părți ale filozofiei: practică și artistică.

Filozofia antică cuprindeà toate științele sau mai bine zis, toate științele porniau dela un principiu unic.

In cele dintâiu timpuri ale erii creștine, filozofia s'a confundat cu dogmele. Concilierea dintre filozofie și

teologie o îndeplinià noțiunea adevărului natural (ieșit din rațiune și inteligență) și adevărul supranatural (credința). Unul intrà în puterea de înțelegere omenească, celalalt erà cunoscut prin puterea dumnezeească. Cunoștințele cele din urmă au alcătuit teologia *iar cele ale rațiunii au rămas în seama filozofiei. Așa a fost considerată filozofia până la sfârșitul evului mediu ca o știință lumească („scientia saecularis") deosebită de „învățătura dumnezeească".*

Filozofia nouă și-a câștigat independența odată cu Renașterea. Descartes *(1596-1650) și* Bacon *(1561-1626) nu s'au ocupat de religie în speculațiile lor raționale. Pentru Descartes, filozofia este știința principiilor clare și evidente de care spiritul nu se poate îndoì iar Bacon preconizează metoda inductivă opusă procedeelor scolastice. Hobbes (1588-1679) definește filozofia ca o știință care cercetează cauzele efectelor.*

Cu I. Kant *(1724-1804) filozofia devine o sinteză între empirismul englez și dogmatismul matematic cartezian. Filozoful, zice Kant, nu poate construì conceptele ca matematicianul. Rolul filozofiei este să determine conceptele* apriori, *care se găsesc în cunoștință și acțiune și să descopere înlănțuirea dintre concepte în sistemele gândirii. Principiile scoase din experiență pot constituì o filozofie empirică, cele anterioare experienței alcătuesc filozofia pură. Așa filozofia se apropie iarăși de știință și devine chiar o știință a știinților, dupăcum o numește* Fichte *(1762-1814) iar după* Hegel *(1770-1831), filozofia devine o știință a* absolutului, *deducându-se orice cunoștință din absolut. Pe când Kant vede lumea prin ochiul unui mecanic, — un echilibru de forțe într'un sistem, Hegel vede lumea prin ochii unui istoric, — pentru acesta totul este în transformare spre realizarea idealului, — absolutului. Hegelianismul trăește în toate*

manifestările noastre, numească-se ele socialism, liberalism, conservatorism, democratism, umanitarism, poporanism; toate aceste doctrine identifică aspirațiunile sufletești cu legile existenții însăși. Complectarea lui Hegel n'a fost însă suficientă. Punctul de vedere mecanist a lui Kant a fost înlocuit cu punctul de vedere biologic și psihologic. H. Bergson *a înlocuit mecanismul cu biologicismul. Astfel unitatea conștiinții individuale este înlocuită cu unități organice (voința la* Schopenhauer, *elanul vital la* Bergson *sau chiar cu conștiința socială la* E. Durkheim). *Alții au considerat filozofia ca știință a experienții interne* (D. Hume *și* Th. Lipps) *sau ca o știință a valorilor logice, etice și estetice* (Windelband, *1848-1915).*

2. Negarea filozofiei. Conștiințonalism. Principiile fundamentale ale știinților.

După teoreticianii științelor exacte (pozitiviștii), filozofia este esclusă din rândul științelor, deoarece, zic pozitiviștii, filozofia și-a pierdut calitatea de știință, — științele propriu zise exploatând toate domeniile de cunoștințe omenești. Cunoștințele științifice însă sunt insuficiente, deoarece nu satisfac pedea'ntregul curiozitatea noastră intelectuală. Deasemenea știința până acum n'a înlăturat pericolele care amenință existența umană și nici n'a ajuns cel puțin să predomine natura. Deasemenea omul simte necesitatea să înțeleagă natura lucrurilor și să-și reprezinte lumea. Pot științele exacte să satisfacă aceste necesități? Pentru fizician, omul este un corp supus legilor mecanice și fizice; pentru un chimist, omul este o materie coloidală; pentru biolog, omul este o colonie de celule; pentru psiholog, omul este un lanț de fenomene sufletești. Noțiunea de om este însă alta de cum o prezintă fiecare știință

aparte. Omul este o ființă unitară; legile lui de desvoltare și de conținut sunt mai adânci decât legile desvoltării științei. Laturile pe care le studiază logica fiecărei științe nu sunt acelea ale omului luat ca tot. Se poate ca știința să studieze într'o zi și pe omul întreg. Până atunci, omul va trăi în întregime, adică raționalul din om se va manifestă alături de irațional si absurd, moralitatea alături cu păcatul, civilizația alături cu sălbătăcia, căci ficțiunea, legenda și supranaturalul trăesc în om alături de adevăr, progres și natural. Toate aceste corelații sunt lăsate pe seama filozofiei. Așa a început mintea poporului grec să filozofeze: ce este a fi și a deveni, ce este etern și trecător, ce este viața și moartea, ce este finit și infinit, ce este spirit și materie. Dar chiar savanții au găsit necesar să existe o știință mai mult decât celelalte științe, care să fie o critică a spiritului și a legilor sale. Cei mai mari oameni de știință au fost și filozofi. Nu este reductibilă lumea materială numai la transformarea energiei, cum iarăși nu se poate reduce totul la transformarea mișcării. Cu cât insistăm mai mult asupra transformării energiei dintr'o formă în alta, ajungem la ceeace preciza se *Descartes:* totul apare în figuri (forme) și mișcări, cum ar zice un chimist contemporan: totul este o simplă deplasare de atomi și molecule. Însă aceste teorii asupra lumei, deși generale, face neînțeleasă existența conștiinței și raportul dintre corp și suflet. Totașă apar neînțelese producerea emoțiilor și acțiunea voinții asupra mișcărilor. Poate fi pusă la îndoială existența acestor activități? Dacă există o activitate pe care nu o putem negă, aceasta este gândirea noastră. Orice sistem de cercetare, care exclude înțelegerea unei astfel de realități, trebue să fie considerat ca un sistem necomplect, căci nu ne poate da o reprezentare

a realității luată în întregimea ei și nu poate lăsă la o parte tot ceeace este senzație, percepție, conștiință, voință. In acest caz știința exactă nu constitue explicația cea din urmă a universului. Fizicianul, de exemplu, lucrează cu ajutorul celor auzite și văzute sau percepute într'un fel oarecare. Raționamentul lui poate fi extrem de subtil sau riguros, pierzând orice urmă din datele sensibilității dela care a plecat, încât știința rămâne independentă de datele sensibilității. Să întrebăm pe fizician despre existența a ceva identic cu sunetul perceput de conștiința noastră, despre ceva identic cu culoarea, senzațiile de căldură, miros, gust. Fizicianul va rămâne întâiu mirat de aceste întrebări și va răspunde că diversitateă sunetelor este cauzată de existența diferitelor medii, că vibrația aerului explică și celelalte percepții. Dacă întrebăm însă: ce este aerul care vibrează? Dacă vom renunța să cunoaștem vibrația prin auz și să recurgem la senzațiile vizuale, obținute prin înscrierea vibrațiunii pe un cilindru înegrit, — vom ști mai mult, în acest caz? Dintr'un anumit punct de vedere, da; această din urmă înregistrare de vibrații îmi permite să le calculez, comparându-le între ele. Intr'un cuvânt se introduce calculul în acustică, întemeindu-se astfel știința acusticei. Dar această lămurire nu este suficientă. De fapt, n'am făcut alta, decât am substituit senzațiile vizuale celor auditive. Au senzațiile vizuale mai mare existență obiectivă? Intrucât valoarea unei existențe, în afară de mine, are o valoare mai obiectivă decât sunetul, care își are existența numai în mine? Evident ca nu, ar răspunde fizicianul. Culoarea însă nu există în afară de mine, pentrucă își are existența în conștiința mea. Ea traduce numai realitatea. Savantul vorbește de vibrații imposibile de perceput și le explică prin cuvântul *eter*, care nu poate fi

reprezintat nici într'un fel în imaginația noastră. Iată cum știința, nu filozofia, ne aruncă în afară de ceeace numim materie.

Tot știința ne învață să nu ne încredem în mărturiile simțurilor. Lumea este concepută într'un sistem de aparențe, pe care filozofia le numește fenomene. Putem să rămânem la această limită a cunoștinții? Sau trebue să trecem peste aceste aparențe, pentru a atinge realitatea? Acum este ușor de dat răspunsul: este necesar să studiem conștiința sufletească. Astfel filozoful, spre deosebire de savant, poate să culeagă câte ceva din realitatea „lucrului în sine". Aceste câteva indicații îi scapă savantului. Astfel filozoful culege condiții din realitate, prin care se poate atinge realitatea în sine, trecând peste ceeace ne dau simțuriie și vorbirea, luând cunoștință de ceeace este mai presus de conștiința obișnuită. Filozofia presupune deci o analiză mai profundă a cunoștinții, o pătrundere care ne dă o altă conștiință, încât ea apare ca o *critică a oricărei cunoștințe.* Deasemenea filozofia se ocupă cu cercetarea cauzelor, — științele ocupându-se numai cu stabilirea unor anumite principii din experiență, cuprinse în materie. Astfel cunoștințele despre natură nu pot fi epuizate de științele speciale. Deaceea privirea oamenilor de știință speciale este îndreptată neîncetat asupra *principiilor fundamentale;* cu studiul acestor principii se ocupă filozofia.

Astfel filozofia apare ca știința cea mai generală dintre toate științele, având ca obiect fenomenele și faptele, care alcătuesc *ființa lucrurilor.* Însă ființa lucrurilor nu poate fi pe deplin concepută, dacă nu i se cunoaște cauza și scopul, — în special cea din urmă cauză și finalitatea, încât *filozofia devine știința lucrurilor întrucât privește ființa, cauza și finalitatea.* Științele

experimentale cercetează obiectul lucrurilor așa cum se prezintă în cauzele care aparțin lumei fenomenale. Filozofia caută să prezinte lucrurile în cauzele cele din urmă, încât setea de știință a omului nemulțumit cu cunoștința fenomenelor și a faptelor externe, găsește în filozofie ființa internă a lucrurilor, cele din urmă cauze ale tuturor fenomenelor, legitimitatea și finalitatea lor. Prin aceasta se satisface tendința omului să aibă *cunoștința cât mai perfectă a adevărului*, atât cât este cu putință.

Metodul. Dogmatism. Criticism. Nihilism științific.

Metod în știință înseamnă procesul sau mijlocul prin care se rezolvă problemele și care reesă din următoarele întrebări: prin ce procedee dobândim materialul științific și cum se poate prelucră materialul într'un tot științific. Isvoarele filozofiei sunt: realitatea și gândirea cu care prelucrăm realitatea. Dar nu orice realitate este un isvor al filozofiei. Impresiunile produse în vis, de ex., nu constitue un material științific. Realitatea filozofică este constituită din fenomenele conștiinței treze. Tendința de a descoperi tainele realității este veche; grecii căutau să formuleze raționalul din nerațional și cunoscutul din necunoscut.

Când lipsesc mijloace pentru cunoașterea cauzelor, se cade în *dogmatismul naiv* sau lipsit de critică.

Când se trece prea repede asupra principiilor fundamentale, negându-se orice existență, se ajunge la *nihilismul științific* iar când se pune îndoială în toate, se ajunge la *scepticismul* nelimitat. Metoda *cunoștințelor sigure* și a *dogmatismului critic* se opune metoadelor de mai sus.

III.- Împărțirea filozofiei. Discipline filozofice.

Problemele filozofiei se pot analiză după cauzele

lor esențiale. Astfel avem mai multe discipline filozofice. Aceste discipline se deduc după natura și scopul cunoștinței,—cunoștința fiind cel mai înalt scop al activității mintale; scopul final al omului și al culturii fiind adevărul. Cea dintâiu problemă a filozofiei este prin urmare: ce trebue să înțelegem prin adevăr și cum se poate ajunge la adevăr. Știința care se ocupă cu posibilitatea cunoștinței, mijloacele și limitele cunoștinței cât și cu principiile cunoștinței materiale o numim *Teoria cunoștinței (Noetica sau Critica).*

Orice cunoștință se obține prin gândire. Există o o gândire adevărată și o gândire falșă. Partea filozofiei care se ocupă cu principiile formale ale gândirei se numește *Teoria gândirei* sau *Logica.* Ea se ocupă ca știință cu obiectele gândite („ens rationes"), spre deosebire de etică, estetică și matematică, care se ocupă cu obiectele gândirei.

Teoria cunoașterii are scopul să determine adevărata gândire, față de logică, care se ocupă cu determinarea gândirei obiective. Cea dintâiu se mai numește *Logica materială* iar cea de a doua se mai numește *Logica formală.*

Cauzalitatea și finalitatea lucrurilor o determină matematica, filologia, folkloristica, jurisprudența și pedagogia.

Când însă cercetările depășesc experiența comună și cercetează realitatea ca necesitate și posibilitate de gândire, atunci numim această disciplină filozofică—*Metafizică.* Metafizica se confundă cu filozofia.

Cum însă cunoașterea atârnă de fapte și voință iar voința fiind o parte reală a conștiinței omenești, ca și gândirea, urmează ca filozofia să studieze scopurile cele mai diverse ale voinței, valorile morale, mijloacele și metoadele de acțiune omenească, datoriile și

drepturile individuale și sociale, așa se formează o *Teorie a moralității* sau *Etica* și *Sociologia*.

Dominarea frumosului și a formei, alături de concepțiile despre frumos, ca rezultate ale intuiției estetice și ca o variantă a cunoștinței, apare ca un punct de trecere pentru toate cunoștințele, adică pentru toate fenomenele intuite. Nu se poate descrie nici o știință fără o activitate estetică. Așa că există o *Teorii despre frumos* sau o *știință a esteticei*.

Teoriile etice și estetice cercetează numai o parte anumită din activitatea noastră. Toate teoriile activității omenești alcătuesc împreună teoria metafizicei sau filozofia propriu zisă. Din ea poate să se deducă deosebite discipline, după cum teoriile sunt îndreptate spre propriul eu, spre eul lumei sau spre Dumnezeu, reflectând și explicând filozofia idealurilor sau a realului. Așa o parte a metafizicei o formează psihologia metafizică. Obiectul pshologiei îl formează conștiința și fenomenele pshice. Psihologia metafizică se mai numește psihologia empirică și reprezintă fenomenele psihice în devenirea lor sau în raportul lor dintre ele, spre deosebire de cercetările asupra funcțiilor sufletești, care constituesc psihologia structurală sau funcțională.

Când cercetările sunt îndreptate asupra fenomenelor sufletești, care pot fi studiate în chip experimental, psihologia ia numele de *psihologie experimentală*.

Metafizica se aplică deasemeni la conștiința, formele sociale și la împrejurările în care societatea omenească și-a apropiat cele mai înalte scopuri. Astfel se obține o *Filozofie socială*. O ramură specială a filozofiei sociale este *Filozofia dreptului* și *Filozofia politică*. Filozofia dreptului arată cum a apărut dreptul în viața comună a oamenilor, care sunt datoriile și cele din urmă cauze ale vieții. Filozofia politică se ocupă cu

studiul drepturilor și datoriilor politice, cu evoluția formelor politice, guvernamentale și revoluționare, cât și cu cauzele care determină mișcările politice.

De asemenea filozofia se ocupă cu cercetarea teoriilor (principiile și scopurile valabile ale educației) cât și cu mijloacele educative. Astfel se constitue o *Filozofie a educației (Pedagogia).*

Când legile psihologice, logice și estetice se aplica la exteriorizarea liberă a gândirei, se alcătuește o *Filozofie a vorbirei,* parte a *Filozofiei simbolice* și care se deosebește de simbolica propriu zisă din algebră, geometrie, chimie și fizică.

Când stabilim legăturile metafizice între fenomenele istorice, faptele sociale ale omenirei și le determinăm legile istorice, atunci avem o *Filozofie a istoriei.*

Când se examinează în filozofie ipotezele și teoriile științelor propriu zise, pentru a le explică originea logică, avem o *Filozofie a naturii.*

Iar când filozofia își propune să examineze formele religioase, după însemnătatea lor metafizică, logică, etică, estetică și în special după isvoarele psihologice, atunci avem o *Filozofie a religiei.*

BCU IAȘI / CENTRU

Introducere în logică. Evoluția ei istorică.

I. Inceputul logicei. II. Logica nouă. III. Logica kantiană. III. Teoriile logice contimporane.

I. Inceputul logicei.

Orice știință are elemente proprii. Geometria are spațiul, direcția, punctul, linia; fizica are mișcarea, timpul, gravitatea, massa; psihologia are elemente ca sufletul, conștiința, eul; chimia are atomul iar logica are noțiunea. Teoria noțiunilor a fost centrul în jurul căreia s'a învârtit filozofia greacă. In teoria noțiunilor se cercetează originea, formația, raporturile dintre noțiuni și raportul lor cu realitatea. *Socrates* a arătat că nu este deajuns să se releve numai o calitate a obiectului, excluzând pe toate celelalte. Pentru definirea unui obiect trebue făcută o examinare sub toate fețele, înlăturând contradicțiile aparente și stabilind esențialul și generalul (inducția socratică). *Platon* a lărgit cadrul logicei prin introducerea metodului deductiv și al ipotezei. Insă onoarea de întemeetor al logicei îi revine lui *Aristotel*. Pentru întâia oară logica este împărțită în Analitică sau teoria silogismului, a argumentului, a definiției, a diviziunii și a metodului inductiv. Prin Topică, Aristotel înțelegeà teoria silogismelor ipotetice și sofismele. In alte cărți o tratat despre propoziție și judecăți iar în altă carte despre categorii.

Editorii și comentatorii scrierilor aristotelice a numit toate aceste cărți *Organon*, cu toate că Aristotel le numise Analitică. Logica aristotelică a fost limitată la teoria cunoașterii (Zenon, +264 în chr.) iar alții au mărginit-o la teoria silogismului ipotetic și desjunctiv, sau în înțelegerea gramaticei și a retoricei. O parte din Organon, prin mijlocirea lui *Boethius* (480-525) a fost tradus în limba latină și a devenit cartea de învățământ a evului mediu. Abia în secolul al 12-lea s'a

reconstituit pe deplin scrierile logice ale lui Aristotel. Șapte veacuri a durat disputarea între universaliști, nominaliști, realiști, adică între *universalia sunt nomina* și între *universalia sunt realia.*

II. Logica nouă.

Filozofia nouă a început prin lupta contra lui Aristotel. Cel dintâiu a fost *Occam* (+1347), care a criticat realismul. Reacțiunea cea mai puternică contra lui Aristotel a venit dela *Petrus Ramus* (1515-1572), care s'a despărțit esențial de Aristotel prin polemici adeseaori violente.

Dela Ramus avem sistematizarea logicei așa cum o păstrăm până în zilele noastre. El deosebi în logică pentru părți: teoria noțiunilor, judecăților, silogismului și a metodului. Pe acest nou drum a înaintat repede *Bacon,* construind o logică nouă și intitulând una din scrierile sale: *Novum Organum* (1620). Metoda inductivă se opunea silogismului și metodei deductive, căci atât silogismul cât și deducția n'au adus nici un progres în știință, pe când metoda inductivă aducea o cale proprie și normală pentru cunoștința științifică. Bacon în metoda și organizarea științelor plecă dela simțuri și experiență, neperzând din vedere particularul și faptele. Ideea principală pentru el eră să descopere opera naturii în elementele sale: metoda constă din analiză și sinteză, prin mijlocirea experienții. Metoda lui *Descartes* nu se deosebia prea mult de a lui Bacon.
Descartes urmărește deasemenea o metodă de invenție, de descoperire, care o găsește în științele matematice, unde se pleacă dela idei clare și distincte prin ele însăși. Matematica începe cu adevărurile cele mai simple pentru a ajuge la adevăruri complexe. Tot cu un spirit nou au venit logicianii din Port-Royal *(La logique ou l'art de penser,* 1644*)*, criticând pe Aristotel și pe scolastici, clarificând logica și curățind-o de mistere și subtilități inutile. Succesorii lui Bacon au glorificat Organonul și au recunoscut întâetatea experienței în formarea ideilor generale. După aceștia punctul de plecare al cunoștinței este senzația. Vorbele sunt substituiri de senzației-imagine. (Locke).

III. Logica kantiană.

După *Chr. Wolf* (1679-1754) logica este știința premergătoare filozofiei. *Kant* dă logicei altă direcție. Mai întâiu Kant constată că logica după Aristotel n'a făcut nici un pas înainte nici în urmă și susține că regulele logice trebue să fie considerate *apriori*, adică independente de orice experiență. A confundă logica cu psihologia sau cu metafizica înseamnă a o denatură.

Logica face abstracție de orice conținut al cunoștinții. Neavând nici un principiu empiric, nu are nimic cu psihologia. Ea este o doctrină demonstrată și perfect *apriori*. Izolată de psihologie, de orice raport cu obiectul cunoștinței, logica se reduce la o teorie a raționamentului silogistic, la gândirea pur analitică, ocupându-se cu regulele gândirei în noțiune, judecata și rațiune. Numirile date logicei de Kant: logica elementară și metodologică, se păstrează până astăzi. Logica elementară tratează despre noțiuni, judecată și silogism. Kant a dat numele de *Logică transcendentală* acelei părți, care în opoziție cu *Estetica transcendentală*, cuprinde teoria formelor intuitive, categoriile, principiile și ideile rațiunii. Tot așa *Herbart* consideră logica pur formală, ocupându-se numai cu conținutul cunoștinții. *Hegel* a construit o *logică speculativă*, confundând-o cu metafizica și ca urmare opusă logicei lui Kant. La Kant forma și conținutul gândirei erau independente: forma fiind a spiritului care gândește, conținutul sau materia fiind date de obiectele care-l afectează. Hegel identifică conținutul cu forma cunoștinței, gândirea cu ființa. O nouă revoluție a logicei a îndeplinit-o *Iohn Stuart Mill* (1806-1873).

In sistemul său de logică (1845), Mill consideră logica, arta de a gândi corect și în acelaș timp știința condițiunilor gândirei. Obiectul gândirei nu poate fi un anumit om, cal, triunghiu ci un om, un cal și un triunghiu oarecare și mai ales semnele și cuvintele care înlocuesc obiectele concrete. Realitatea nu există decât prin cuvinte. Insă cuvintele nu au o existență independentă și nici putere de gândire ci ele sunt obișnuințe

ale spiritului, ceeace există în ultima analiză sunt faptele particulare, punctul de plecare al tuturor acestor operațiuni succesive. O altă contribuție în logică a adus-o *W. Hamilton* († 1856) stăruind asupra legilor gândirei, — atât cât actul gândirei este acelaș în toată gândirea. Deasemenea a stabilit rolul principal în logică care nu-l are numai subiectul ci și atributul sau predicatul (cantificarea predicatului). Această concepție este la baza logicei matematice. O nouă reformă a logicei a fost îndeplinită de *F. Brentano* († 1917), care a descoperit în judecată un fenomen psihic, — recunoașterea sau reaprobarea conținutului reprezentării. Așa el a împărțit toate judecățile în afirmative și negative. Totașa a găsit în propozițiile de existență (de ex.: există un Dumnezeu) senzul premordial al judecăților afirmative. In centrul teoriei elementelor logice a fost așezată *judecata*, ca scop al tuturor științelor.

IV.-Teoriile logicei contimporane.

Gândirea așa cum ne este dată de experiența zilnică formează obiectul logicei după *realiștii naivi*. Această concepție a fost susținută de *W. Wundt* (1837-1922) și *A. Riehl*. Spiritul nostru, zic realiștii, asociază senzațiile eterogene și astfel ne procură cunoașterea realității. Opusă acestei teorii este teoria *realismului absolut*, reprezintată de *Hegel* și urmașii săi. După teoria realismului absolut, logica este sistemul rațiunii pure, adică „ceeace a fost conținutul dumnezeirei, în ființa sa eternă, înainte de crearea materiei și a spiritului său infinit". Astfel sistemul cunoașterei este construit *apriori*, fără a urmă metoda inductivă, și fără să se întemeize pe experiență în construirea legilor generale și absolute. Așa că punctul de plecare este absolutul, care este mai presus de realitate. Gândirea pură, după idealiștii absoluți, face abstracțiune de orice obiect și chiar de orice subiect de gândire, — ființa fiind identică gândirei, care este realitatea. Esența lucrurilor o formează partea logică. Dacă distrugeți din toate obiectele elementul rațional, nu va mai subzistă

nimic. Raționalul este însăși realitatea. Nu putem spune că totul gândește, putem însă spune că totul este gândit. Adevărul este gândirea; în forma lui abstractă, adevărul este ideea.

Ideea este obiectul logicei. Ideea în afară de noi devine natură, înnăuntru devine spirit. Concepția hegeliană a găsit mulți aderenți. Ea stă alături de alte concepții logice neokantiane, care au dus mai departe concepția lucrului în sine. Lumea pe care o cunoaștem este aparentă, nu este lucrul în sine iar legele care stăpânesc această cunoaștere sunt formele percepției noastre. Totuși sunt logicieni care admit lucrul în sine, ca existență de sine. *I. Volkelt*, de exemplu, susține că o cunoștință care nu se produce în conștiința mea, nu este o cunoștință. Mintea noastră depășește domeniul experienții și adaogă elemente noui, care nu ne sunt date, numite de Volkelt transsubiective. Orice asociație logică cuprinde în sine o existență transsubiectivă. Din teoria hegeliană s'a desvoltat teoria imanentă, care pleacă dela identitatea cunoștinții cu starea de conștiință sau de gândire *(Schuppe)*. Realismului datorit lui Wundt i s'a opus realismul transcendental a lui *P. Natorp* și *Ed. v. Hartmann*. După Natorp, experiența subiectivă nu este suficientă: valoarea obiectivă a cunoștințelor trebue stabilită obiectiv. Hartmann consideră realismul transcedental ca o sinteză între realismul naiv și idealismul transcedental întemeiat pe experiență pură, fiecare percepție având o realitate transcedentă. Realismul englez inaugurat de *Locke* și *Reid* a fost continuat de *I. St. Mill*. Tot ceeace cunoaștem asupra obiectului, zice Mill, sunt senzațiile și ordinea în care ele se produc. Senzațiile redeșteaptă ideea de cauză. Mill și *Herbert Spencer* consideră propozițiunile logice exprimând o dependență necesară între lucruri și nu între gândiri. În acest înțeles, logica, după ei, este o știință obiectivă.

Idealismul englez continuă pe *Berkeley* sau idealismul transcendental a lui Hegel. *Th. Green*, de ex., este hegelian, după care cunoștința este reprezentativă iar nu prezentativă. *Alex. Bain* susține că nici o cu-

noștință despre lume nu este posibilă, dacă nu are un raport direct cu spiritul. *Bradley* influențat de Hegel afirmă că nu există nimic în afară de idee, adică în afară de gândire.

Filozofia asociaționistă engleză a reînviat în America sub numirea de *pragmatism*. Judecata științifică sau logică, zic pragmatiștii, nu se deosebește întru nimic de celelalte asociații mintale, decât prin tăria dată acestora de confirmarea repetată a experienții. Așa apar judecățile științifice ca asociațiuni verificate și consfințite de practica vieții, pe când celelalte asociațiuni sunt contrazise de experiența. Adevărul și cunoștințele noastre despre realitate sunt stabilite și verificate prin rezultatele vieții. *William James, John Dewey* și *Schiller* sunt reprezentanții pragmatismului. Concepția pragmatică se opune în special concepției absolutiste idealiste, pornind dela utilitate și acțiune în alcătuirea teoriilor.

Logicianii francezi oscilează între realism și idealism. *H. Taine* nu se îndepărtează prea mult de I. St. Mill iar *Rabier* nu se îndepărtează prea mult de filozofia engleză. *Neocriticismul* în Franța este reprezentat de filozofia lui *Renouvier*. Acesta continuă pe Kant. După Renonvier, reprezentarea este singura realitate. Numenul (lucrul în sine) nu poate fi cunoscut decât prin fenomene. Gândirea filozofică a lui *Lachelier* nu se îndepărtează de a lui Renouvier. Și acesta pleacă tot dela Kant. *Liard* exclude din logică, fenomenul existenții, căci logica nu se ocupă cu existența reală a lucrurilor. Logica tratează, zice Liard, despre noțiuni, fără să se întrebe dacă ele corespund sau nu realității. Noțiunile trebuesc considerate în gândire iar nu în afară de gândire. *Lachelier* ne-a dat asupra inducției, una din cele mai meritoase opere filozofice. Inducția, după Lachelier este operația prin care trecem dela cunoștința faptelor la aceea a legilor care le guvernează. El nu admite o inducție întemeeată pe principiul identității. *Poincaré* nu se îndepărtează de teoria lui Lachelier.

În timpurile mai noi, odată cu introducerea experimentării în psihologie s'a introdus și experimentarea

în rezolvarea problemelor logice. Această direcție este cunoscută sub numirea de *psihologism*, reprezintată în Franța prin lucrările lui *Ribot, Binet* și *Paulhan* iar în Germania prin lucrările lui *Erdmann, Bolzano* și *Husserl.*

Incercarea de a găsi substratul obiectiv al cunoștinții individuale în substratul biologic al creerului sau al sistemului nervos, a dat naștere la o direcție biologică. *Ea este reprezintată de* I. Müller *(1826),* A. Lange *(1816),* R. Avenarius, E. Mach, Fr. Nietzche, *și* H. Bergson. *Acești din urmă sunt considerați ca* vitaliști *și concepția lor aparține mai mult metafizicei. După Nietzche, de ex., obiectivitatea științei stă în cantitatea sângelui iar după Bergson, suportul cunoștinții este* leanul vital. *O nouă explicație a apriorismului kantian o dau sociologii, în special* E. Durkheim *prin viața socială, care creează categoriile inteligenței.*

O altă aplicare în logică s'a făcut de matematicianî, creindu-se direcția numită algorithmus, *care explică judecata prin raporturi cantitative.* Boole, Jevons, Venn, Pierce, E. Schroeder, Peano, Honthem, Müller, Russell *au contribuit la această direcție cu studii speciale.*

In România studiul logicei este de dată recentă. Totuși putem reaminti despre Compendiolum universale logices institutionis *a lui* Dimitrie Cantemir, *după care logica este arta numirii lucrurilor prin concepte și care deosebește adevărul de falș prin mijloace raționale. Logica este împărțită în categorii, interpretare și sofistică. Obiectul logicei, după Cantemir, este tot ce există. El nu este strein de celelalte concepte, despre obiect: silogism, argumentare, cele trei operații ale minții, cinci cuvinte ale lui Porphirius, toate lucrurile și de aceea că logica nu are nici un subiect. Terminii mintali îi împarte în concepte, vorbire și litere. Esența lucrurilor o numește Cantemir, idee. Omul dispută, spre deosebire de Dumnezeu, care are cunoștință simplă.*

In timpurile contimporane logica a fost reprezintată de T. Maiorescu. *Prelegerile asupra logicei din 1863-1884 au fost adunate într'un manual de logică.*

Cel mai zelos cercetător în știința logicei este d-l **Ioan Petrovici**, *care a analizat în chip critic atât teoria noțiunilor cât și alte probleme ale logicei. După el legile logice sunt legi formale, necesare și universale ale tuturor realităților care se găsesc apriori în rațiunea noastră. Rezultatele la care a ajuns d-l Petrovici, cercetând originea noțiunilor, le-au atins mai în urmă și alți logicieni. Relevăm asemănarea multor rezultate cu cele din logica lui* Goblot, *apărută de curând.*

Deasemene logica a promovat în România prin scrierile lui **A. D. Xenopol** (Les principes fondamentaux de l'histoire, *1889 sau* La theorie de l'histoire, *1908*) *mai ales în ce privește metoda istorică, cât prin scrierile atât de răspândite ale d-lui* **C. Rădulescu-Motru** *și în special acele care studiază teoria cauzalității, teoria silogismului, teoria cunoașterii și curentele logicei după Kant. După d-l Motru logica de astăzi este mai mult genetică, față de logica veche care era mai mult formală. Logica cercetează condițiunele de producere ale adevărului în orice domeniu al științei s'ar afirmă acest adevăr* x).

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII IAȘI
Ad. F. L.
87.857

x) Pentru o orientare mai desvoltată în filozofia sa se consulte *C. Rădulescu-Motru*, **Elemente de Metafizică**, 1912.

BCU IAȘI / CENTRAL

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY